

II. DÜNYA SAVAŞI YILLARINDAN GÜNÜMÜZE İNSANLIĞIN YILLARDIR DEĞİŞMEYEN SORUNU ‘GIDA KRİZİ’NE ÜN DERGİSİNDEN BAKMAK*

Mustafa GÖKMEN¹, Süleyman Hakan YILMAZ²

Öz

İkinci Dünya Savaşı'nın çıkmasıyla birlikte Türkiye'de ciddi savaş korkusu ve endişe yaşanmıştır. Türkiye'nin genç ve çalışma çağındaki erkek nüfusu savaş sebebiyle silah altına alınmıştır. Bu durum tarımsal üretimde ciddi düşüşe sebep olmuştur. Buna bağlı olarak halkın beslenme sorunu baş göstermiştir. Dünya ekonomik bunalımının ardından Türkiye'de 1929 yılında İktisat ve Tasarruf Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet, milli iktisat politikalarının belirlenmesi, yerli malı kullanımını teşvik konularında faaliyetlerde bulunmuştur. Planlı Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi için de çalışmalar yapan Cemiyet, 1936 yılında Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu adını alarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1939 yılında II. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu da tasarrufu ve üretimi arttırmak için çalışmalara yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu tarafından Isparta Halkevi'nin yayın organı Ün dergisinde yayınlanan halkı üretime ve tasarrufa teşvik eden duyurular incelenmiştir. II. Dünya Savaşı devam ederken 1940 ve 1941 yıllarında yayımlanan duyurular Nitel İçerik Analizi yöntemiyle analiz edilerek ulaşılan sonuçlar anlamlı bütün haline getirilerek çalışma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İkinci Dünya Savaşı, Gıda Krizi, Tasarruf, Üretim, Basın, Ün Dergisi
Jel Sınıflaması: D8, D83, E2, E21, L82, Q1.

LOOKING AT THE 'FOOD CRISIS', THE UNCHANGING PROBLEM OF HUMANITY FOR YEARS FROM THE WORLD WAR II TO THE PRESENT, FROM THE JOURNAL OF ÜN

Abstract

With the outbreak of the Second World War, serious fear of war and anxiety were experienced in Turkey. Turkey's young and working-age male population has been recruited due to the war. This situation caused a serious decrease in agricultural production. As a result, the problem of nutrition of the people has arisen. After the world economic crisis, the Economy and Savings Society was established in Turkey in 1929. The Society has been active in determining national economic policies and promoting the use of domestic goods. The Society, which also works for the development of Planned Economic activities, continued its activities in 1936 under the name of National Economy and Increase Agency. In 1939, Upon the outbreak of the World War II, the Agency also focused on studies to increase savings and production. In this research, the announcements encouraging the public to production and savings in the journal of Ün, the publication of the Isparta Community Center, were examined by the National Economy and Increment Agency. During the World War II, the announcements published in 1940 and 1941 were analyzed with the Qualitative Content Analysis method, and the results were made into a meaningful whole and the study was concluded.

Keywords: World War II, Food Crisis, Savings, Production, Press, Ün Magazine
JEL Classification: D8, D83, E2, E21, L82, Q1.

*Bu makale Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Süleyman Hakan Yılmaz danışmanlığında yürütülen "Türkiye Cumhuriyeti'nin Ulus Devlet Olarak İnşasında Basının Rolü Ün Dergisi Örneği" başlıklı doktora tezinden faydalanılarak üretilmiştir.

¹ Dr., Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, mustafagokmen@isparta.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6712-3759

² Prof. Dr., Selçuk Üniversitesi, shyilmaz@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4563-0834

1. Giriş

İkinci Dünya Savaşı bütün dünyada olduğu gibi Türkiye’de de ciddi savaş korkusu ve endişe yaşanmasına sebep olmuştur. Esasında I. Dünya Savaşı sonrasında kurulan dünya düzeni tam oturmadan 1929 yılında dünya ekonomik bunalımı patlak vermiştir. Dünyadaki gelişmeleri yakından takip eden Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucu kadroları, milli iktisat politikalarının belirlenmesi amacıyla İktisat ve Tasarruf Cemiyeti adında bir kurumsal bir yapıyı oluşturmuşlardır. Cemiyet, yerli malı kullanımını teşvik konularında faaliyetler yürütmüştür. Planlı Ekonomik faaliyetlerin gelişmesi için de çalışmalarda bulunmuştur. 1936 yılında İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu adını alarak faaliyetlerini sürdürmüştür. 1939 yılında II. Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine savaş şartlarında milli ekonominin güçlendirilmesi için Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu tasarrufu ve üretimi arttırmak için çalışmalarda bulunmuştur.

Avrupa’da ilk başlarda Rusya ve Almanya’nın Polonya üzerinde genişleme çabalarıyla başlayan savaş, Doğu Avrupa ile birlikte Güney Doğu Avrupa ve Balkan ülkelerine sıçramıştır. Savaşın Türkiye sınırına yaklaşması üzerine genç ve çalışma çağındaki erkek nüfus savaş sebebiyle silah altına alınmıştır. Türk Silahlı Kuvvetlerindeki asker sayısı 1936 yılında 120 bin civarındadır. Savaş yıllarında askeri seferberlik sebebiyle tarımsal üretimde çalışan köylü kesimden silah altına alınanlarla asker sayısı yaklaşık olarak bir milyona yükselmiştir. Bu durum tarımsal üretimde ciddi düşüşe sebep olmuştur. Tarım makinelerinin yetersiz olduğu, tarımsal faaliyetlerin insan gücüyle sürdürüldüğü savaş yıllarında, çalışan nüfus askerlik sebebiyle tüketici konuma dönüşmüştür. Çalışacak insan gücünden yoksun sivil halkın beslenme sorunu ortaya çıkmıştır (Kafaoğlu, 2002, s.74 ve Boratav, 1989, s. 304’ten aktaran Metinsoy, 2017, s.52).

Savaşın getirdiği ekonomik, sosyal ve finansal sorunları aşmak için ise olağanüstü tedbirler alınmıştır. Varlık Vergisi, Milli Koruma Kanunu ve Toprak Mahsulleri Vergisi* bu dönemin zorunlu uygulamalarıdır.

* Varlık Vergisi, 11 Kasım 1942 günü TBMM’de kabul edilen 4305 sayılı kanunla, servet sahibi vatandaşların yüksek vergi uygulamasıyla vergilendirilmesi, belirlenen sürede vergisini ödemeyenlerin çalışma kamplarına gönderilmesi uygulamasıdır. 15 Mart 1944’te kabul edilen bir kanunla Varlık Vergisi uygulaması kaldırılmıştır. Milli Koruma Kanunu ise, çalışma hayatındaki işçi kesiminin haklarını düzenleyen 1936 tarihli İş Yasası’nın işçi lehine olan hakları askıya almıştır. Kamu ve özel işletmelerde savaş yılları boyunca fazla ve zorunlu mesai de dahil olmak üzere çalışma hayatına müdahale edilmiştir. Savaştan sonra katı uygulamalar hafifletilmiştir. Toprak Mahsulleri Vergisi, savaşın getirdiği iktisat sorununu hafifletmek için 1943 yılında getirilmiştir. Osmanlı dönemindeki Aşar Vergisi’ni hatırlatan tarımsal ürünlerden yüzde 10 aynı vergi alınmasını öngörmüştür. 1944 yılında halktan gelen tepkiler sebebiyle revize edilen bu vergi 1946 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. Bu üç vergi türünün, toplumun değişik kesimlerinde iktisadi, siyasi ve sosyal sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Türk halkının beslenme ihtiyacı için temel besin maddesi olan ekmeğin hammaddesi olan buğdayın üretiminin düşmesi ve ithalatında zora girmesi halkı ve yönetimi endişeye sürüklemiştir. Eldeki kaynakları iktisatlı kullanmak için şehirlerde yaşayan sivil halka karne ile ekmek dağıtılmaya başlanmıştır. İlk karne ile ekmek dağıtım uygulaması 11 Ocak 1942'de Ankara ve İstanbul'da başlamıştır. Sonraki günlerde diğer kentlerde de uygulamaya geçilmiştir. Fakat, başta beklenen başarı elde edilememiştir. Daha sonra yaşanan bazı sorunlar sebebiyle karne ile ekmek dağıtımını İstanbul, Ankara ve İzmir illeriyle sınırlı tutulmuştur (Metinsoy, 2017, s. 111-146). Savaşın getirdiği zorluklar sebebiyle alınan sıkı tedbirler savaş sırasında ve sonrasında sosyal, iktisadi ve siyasi sonuçlar doğurmuştur.

Aradan geçen 80 yıla rağmen gıda krizleri günümüzde de dünyanın değişik bölgelerinde tekrar tekrar yaşanmaktadır. Covid-19 süreci ve ardından yaşanan Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle dünyada büyük bir gıda ve enerji tedariki endişesi baş göstermiştir. Türkiye'de de ayçiçek yağı gibi bazı gıda maddelerinin üretim yetersizliği, enerji maliyetlerinin artması, ithalat imkanlarının güçleşmesi sebebiyle fiyatı artmıştır. Türkiye'de tarımsal üretim iklim şartları ve mevsimsel etkilerle rekolte farklılıkları gösterebilmektedir. Bu durum zaman zaman bazı ürünlerde sıkıntıların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Dünyada da benzer bir durum söz konusudur. Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle yaşanan enerji ve gıda krizi, enerji ve gıdada dışa bağımlı olan ihtiyacı ithalat yoluyla karşılayan ülkelerde ciddi endişeye sebep olmuştur. Savaşan devletler, Birleşmiş Milletlerin öncülüğünde, Türkiye'nin arabuluculuğunda depolarda bekleyen hububatın Karadeniz'de oluşturulacak güvenli gıda koridoru üzerinden dünyaya dağıtılması için anlaşmıştır. Yapılan bu anlaşma sonucu gemilere yüklenen hububat Karadeniz'de oluşturulan güvenli koridorundan geçerek İstanbul'daki müşterek kontrol noktasına gelmektedir. Burada yapılan gerekli kontroller sonrası gemiler Türk boğazlarından geçerek dünyanın değişik noktalarına gıda taşımaktadır. Dünyanın yıllar sonra yüz yüze geldiği bu büyük gıda krizi Türkiye'nin diplomatik öncülüğünde anlaşma ile neticelenmiştir. Anlaşma* ile sağlanan bu durum gıdaya ulaşımında sorun yaşayan ülkeler için büyük önem taşımaktadır. Söz konusu anlaşmanın süresi ortaya çıkan ihtiyaç doğrultusunda uzatılmıştır (Dellal, 2022).

Türkiye için yaşanan bu sorun ilk değildir. II. Dünya Savaşı yıllarında Türkiye savaşa girme endişesi sebebiyle büyük gıda krizi yaşamıştır.

* Ankara Barosu Dergisinde yayınlanan bir makalede "Tahıl Koridoru" konusunda detaylı bilgiler yer almaktadır. Makalede söz konusu anlaşmanın tarafları ve anlaşmayı gerekli kılan süreç ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bakınız: CANDAN, T., & HALHALLI, O. E. (2022). Uluslararası Hukuk Açısından Tahıl Koridoru Anlaşması'nın Kısa Bir Analizi. Ankara Barosu Dergisi, 80(4), 363-404.

O yıllarda yayınlanan gazete ve dergilerde bu krizin izleri sürülebilir. II. Dünya Savaşı devam ederken Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde savaşan taraflardan yoğun baskı gelmiştir. Türkiye, bütün diplomatik manevraları yaparak, "Yurtta sulh, cihanda sulh!" düsturuyla hareket etmiştir. Yurt dışında genç Cumhuriyet'i savaşa sokmamak için diplomatik yoğun mesai harcanırken, yurt içinde ise Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu tarafından basın yayım araçlarında halkı üretime ve tasarrufa teşvik eden kamu spotu niteliğinde duyurular yayınlanmıştır. Bu araştırma kapsamında Isparta Halkevi yayın organı *Ün* dergisi'nde 1940 ve 1941 yıllarında Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu tarafından yayınlanan yer yer propaganda unsurları da taşıyan kamu spotu niteliğindeki duyurular ele alınmıştır. 1940 yılında Kasım-Aralık aylarının birleştirilmesiyle yayınlanan *Ün* dergisi'nin 80-81. sayısında 8 adet duyuru yayınlanmıştır. 1941 yılında Mart-Nisan-Mayıs aylarının birleştirilmesiyle yayınlanan *Ün* dergisi'nin 84-85-86. sayılı nüshasında ise "Ekonomik Vecizeler" başlığı altında uzun bir metin olarak tek bir duyuru yayınlanmıştır. Söz konusu duyurularda halkı üretime ve tasarrufa teşvik eden "damlaya damlaya göl olur" gibi sloganlar kullanılmıştır. Söz konusu sloganlar, ulusal duygulara doğrudan göndermeler içeren, üretimi ve tasarrufu teşvik eden ata sözlerine atıf yapan mesajlarla doludur. Bu yıllar üretimin ve tasarrufun devlet eliyle güçlü şekilde vurgulandığı yıllar olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın üzerinden 80 yıl geçmesine rağmen gerek dünyanın, gerekse ülkemizin en önemli sorunlarından birisi muhtemel bir gıda krizidir. Gıda krizinde alınması gereken önlemlerden ilk akla gelenleri; üretimin arttırılması, israfın önlenmesi, kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılması, üretim araçlarının korunması ve geliştirilmesi ve tasarruf olarak sıralanabilir.

2. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu

New York Borsası'nda 24 Ekim 1929 günü yaşanan sarsıntı Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ekonomisinde panik yaşanmasına sebep olmuştur. Bu durum kısa zamanda borsada işlem gören hisse senetlerinin tamamında satışları beraberinde getirmiştir. İlk başlarda geçici bir durum olduğu kabul edilen zaman içinde şartların değişmesiyle düzeleceği umulan hisse senetlerindeki satış eğilimi sonraki günlerde de artarak devam etmiştir. Kriz ile birlikte büyük çaplı firmalar ve bankalarda iflaslar yaşanmaya başlanmıştır. Bu durum zincirleme şekilde diğer firma ve banka iflaslarını da beraberinde getirmiştir. New York Borsası'nda başlayan bu kriz, ilk önce ABD ekonomisinde durgunluğa sebep olmuştur. Sonrasında ise tüm dünyaya dalga dalga yayılan büyük iktisadî bir buhrana dönüşmüştür. Bu bunalımdan sanayileşmiş ülkelerin yanı sıra gelirinin büyük kısmını tarımsal ürün ihracatından sağlayan ülkeler de etkilenmiştir.

Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ihracatları tarım ürünlerine dayalı ülkeler krizden daha çok etkilenmiştir. Tarımsal üretimden ihracat geliri elde eden Türkiye gibi ülkelerin ödemeler dengesinde açıklar ve bozulmalar yaşanmıştır. Bu durum II. Dünya Savaşı'nın başladığı yıla kadar devam etmiştir. Savaş şartları, var olan ekonomik zorlukları daha da arttırmıştır (Uluatam, 2022).

Dünya ekonomik buhranı yaşanırken Türkiye'de Atatürk'ün önerisiyle 12 Aralık 1929'da Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti * kurulmuştur. Dönemin önemli devlet ve siyaset adamları cemiyetin kurucuları arasındadır. Kazım Özalp başkanlığında bir heyet cemiyeti kurmuştur. Milli Mücadelenin kumandanlarından olan Kazım Özalp bu görevi 20 yıl sürdürmüştür. Dünyadaki ekonomik buhranının yıkıcı etkilerini azaltmak, israfla mücadele ederek tasarrufu teşvik etmek, yerli malların tanıtımını ve kullanımını özendirmek gibi amaçları gerçekleştirmek için kurulan Cemiyet 1931'de İstanbul'da faaliyetlerine başlamıştır. 1939 yılında faaliyet merkezini Ankara'ya taşıyan Türk İktisat Cemiyeti, 12 Haziran 1939'da adını Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu olarak değiştirilmiştir. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu 18 Ocak 1955 tarihinde Türkiye Ekonomi Kurumu adını almıştır. Kurum, Türkiye'de ekonomi bilincinin yerleşmesine katkıda bulunmak amacıyla çalışmalarını yürütmektedir. Ankara'da faaliyet gösteren ve şubesi bulunmayan Türkiye Ekonomi Kurumu, Uluslararası Ekonomi Birliği'nin üyesidir (<http://www.tek.org.tr/>).

İkinci Dünya Savaşı, 1939 sonbaharında Hitler yönetimindeki Alman ordularının 1 Eylül'de sınırı aşip Polonya'yı işgale girişmesiyle başlamıştır. Yetersiz askerî güce sahip olan Polonya, güçlü ve saldırgan Alman güçlerine karşı sonu belirsiz bir mücadeleye başlamıştır. I. Dünya Savaşının galipleri Avrupa'nın iki güçlü ülkesi Fransa ve İngiltere Almanya'ya savaş ilan etmiştir. Devam eden günlerde Avrupa'daki çok sayıda ülke yıllar sürecektir kanlı bir savaşa dahil olmuştur. Avrupa ile sınırlı kalmayan savaş, Uzak Doğu'ya sıçrayarak Japonya ile Çin'i etkisi altına almıştır. Uzak Doğu daha sonra Japonya ile ABD kanlı savaşına sahne olmuştur. Böylece savaş tüm dünyayı sarmıştır. Türkiye II. Dünya Savaşı'nın (1939-1945) dışında kalmasına rağmen savaşın sarsıcı etki ve sonuçlarının dışında kalması mümkün olmamıştır (Uluatam, 2022).

İkinci Dünya Savaşının başlamasını takip eden süreçte Alman ordusu Güneydoğu Avrupa'da Balkan coğrafyasında yer alan ülkeleri fiilen işgal etmiş veya kendisine dost hükümetler

* Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti'nin kuruluş süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız. Duman, D. (1992). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 127-143.

vasıtasıyla denetim altına almıştır. Alman ordularının Türkiye sınırına kadar yaklaşması istila ve işgal tehlikesinin baş göstermesi üzerine tüm yurttaki kaygı ve sıkıntıları çok yüksek düzeye çıkarmıştır. Alman ordularının 1940 yılında fiilen Türk sınırlarına dayanması Trakya ve Ege’de gerilimi arttırmış bu bölgelerde yaşayan Türk vatandaşları korku dolu günler geçirmiştir. Alman ordusunun bir işgal girişi girişimi ihtimali sebebiyle Türk ordusu, savaş boyunca sınır boylarında tetikte bekletmiştir. Alman ordusunun Balkan coğrafyasında ilerleyerek İstanbul’a 150 kilometre kadar yaklaşması üzerine Almanya ile 1941’de yapılan dostluk anlaşması esasında Almanya’yı oyalamak ve tarafsızlığı korumak için işe yaramıştır. Savaşan tarafların savaşa girmesi yönünde yapılan baskılarına karşı Türkiye hazırlıklarının yetersizliği gerekçesiyle direnmiştir (Uluatam, 2022; Zürcher, 2018, s. 239; Lewis, 2018, s. 395).

İkinci Dünya Savaşı* ile birlikte gerek savaşan gerekse savaşın dışında kalan ülkelerde ki hükümetlerin önemli büyük sorunlarından birisi de halkın ve silahlı kuvvetlerin yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması olmuştur. Savaşın dışında kalan Türkiye’de halkın temel besin maddesi olan ekmek için gerekli olan buğdayın temininde 1941 yılından sonra ciddi sıkıntılar yaşanmaya başlamıştır. Savaş sebebiyle çalışma çağındaki erkek nüfusun silah altına alınması, tarımsal üretiminde hububat üretiminin düşmesine sebep olmuştur. Üretimde düşüş ile birlikte savaş şartları buğday ithalatını da zora sokmuştur. Bu durum Türkiye’de beslenme konusunda sıkıntıları büyütülmüştür. Soruna çare arayan hükümet 1941 yılı başlarında acil iktisadî önceliklerini ortaya koymuştur. Savaş şartlarının meydana getirdiği tehditle büyüyen iktisadî sorunlar dönemin hükümetini sıkı tedbirler almaya yöneltmiştir. Alınacak tedbirleri Cumhurbaşkanı İnönü’nün 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı için ulusa seslenişinde kamuoyu gündemine taşımıştır. Başbakan Refik Saydam da Meclis’te yaptığı konuşmada bu sıkıntılara dikkat çekmiştir. Refik Saydam’ın 1942 Temmuz ayında ani ölümü üzerine Başbakanlığa atanan Şükrü Saracoğlu, Meclis’te yaptığı konuşmada halkın gıda sorununun çözümü için alınan tedbirleri sıralamıştır. Alınan tedbirlerden en önemlisi ekmek tüketiminde getirilen sınırlama olmuştur. Bakanlar Kurulu Kararı ile 1941 Şubat ayında yayınlanan bir hükümet tebliğinde tek tip ekmek üretilmesi, buğday ununa yüzde 30 arpa yüzde 15 çavdar karıştırılması duyurulmuştur. Bir başka kararla da vatandaşın ve tüccarın elindeki buğday stoklarına devletçe el konulacağı duyurulmuştur. Buğday konusundaki uygulama mısır gibi başka tarım ürünlerinin yanı sıra dokuma sanayi için hammadde olan pamuk için de başlatılmıştır.

* Türkiye’nin II. Dünya Savaşı başlayınca en önemli sorunlarından birisi askerin ve halkın temel beslenme ihtiyacının karşılanması ve fiyat istikrarını korumak olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bakınız. Cevdet, TEKE, *II. Dünya Savaşı’nda Türkiye’nin İaşe Tedbirleri: İhtikârla Mücadele*. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 8(1), 179-197.

1942 yılından itibaren çıkarılan Bakanlar Kurulu kararları ile Millî Korunma Kanununa dayanarak şehirlerde karne ile ekmek dağıtımını uygulaması başlatılmıştır. 1942 yılı sonbaharından itibaren karne ile ekmek dağıtımını İstanbul, Ankara ve İzmir illeri ile sınırlandırılmıştır (Uluatam, 2022). Bu araştırmanın odak noktasını belirleyen kamu spotu niteliğindeki duyuruların ana temasını tarım ürünlerinin arttırılması hedefi oluşturmaktadır. Varlık ve Toprak Mahsulleri Vergileri ise savaş yıllarının zorluğuyla uygulamaya konulan bir başka uygulama olmuştur. Varlık vergisinin uygulamaya konulmasında toplumun savaş nedeniyle zenginleşen bir kesimin artan servetinin bir bölümünü devlete aktarma düşüncesinin de belirleyici rol oynadığı söylenebilir. Aynı zamanda devletin azalan gelir ihtiyacını karşılamak da hedefler arasındadır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1 Kasım 1942 tarihindeki Meclisi açış konuşmasında bu konuda açıkça çağırıda bulunmuştur. İnönü, açık şekilde savaştan yararlanarak vurgun yapan büyük kazanç sağlayan kesimi hedef almıştır. Başbakan Şükrü Saracoğlu da Meclis'te yaptığı konuşmada halkın gıda konusunda yaşadığı sorunlara dikkat çekmiştir. Varlık Vergisinin* Türkiye açısından hem siyasal hem de iktisadî anlamda önemli sonuçları olmuştur. Bu vergi, yurt içinde ve yurt dışında belli gruplar bilhassa gayrimüslim cemaatlere mensup olanlar tarafından çok yoğun biçimde eleştirilerin hedefi olmuştur. Ancak bu uygulama İttihat ve Terakki döneminden beri uygulanmaya çalışılan sermayenin Türkleştirilmesi yolunda atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Uygulamasının bir sonucu, o zamana kadar yaygın olarak gayrimüslim sermayenin ağırlığı hissedilen iş hayatında ilk kez Türk-Müslüman kökenli işadamlarına alan açılmıştır. Türk Müslüman kesim söz konusu vergi zorlamasıyla azınlıklarla ortaklık kurmuşlar veya kısmen onların işlerini devralarak iş hayatında varlıklarını hissettirmişlerdir (Şener, 2016, s. 291; Lewis, 2018, s. 398-399).

Toprak Mahsulleri Vergisi[†] savaş yıllarında uygulanan bir başka vergi olmuştur. 1925 yılında kaldırılan geleneksel Aşar vergisinin modernize edilmiş şekli olarak kabul edilebilen bu verginin yalnızca olağanüstü şartlarla sınırlı kalacağı hükümet tarafından açıklanmıştır. 1941 yılı ortalarında getirilen söz konusu vergi, açıklandığı gibi 1944 yılında 4553 sayılı kanunla yürürlükten kaldırılmıştır. Verginin uygulanmasında Toprak Mahsulleri Ofisi, aynî olarak alınıp toplanması ve mahsulün paraya çevrilmesi esas olarak görevlendirilmiştir.

* Varlık Vergisi'nin amacı, uygulama biçimi ve doğurduğu sonuçlar için Ayhan Aktar'ın İletişim Yayınlarından çıkan kitabına bakınız: Aktar, A. (2010). Varlık Vergisi ve 'Türkleştirme' Politikaları, İletişim Yayınları, İstanbul.

† Toprak Mahsulleri Vergisi hakkında detaylı bilgiler için bakınız. Ertan, M. (2018). Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar mıydı?. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 239-256.

Genel olarak çeşitli tarım ürünlerinin satın alınmasıyla ilgili görevleriyle birlikte Ofis, kanunun kendisine yüklendiği bu yeni görevle de kısa sürede hükümetin savaş yıllarındaki iktisat politikası uygulamalarının önemli bir aracı kurumu olarak işlev üslenmiştir (Uluatam,2022). Bu çalışmanın odak noktasını oluşturan kamu spotu niteliindeki duyurular esas olarak tarım ürünlerinin üretimini teşvik etmeyi amaçlamaktadır. Tasarruf ve üretimin teşviki konusunda ciddi tavsiyeler içermektedir. Devlet eliyle vatandaşın tarımsal üretime ve tasarrufa teşvik edilmesi savaş sebebiyle sıkışan kamu maliyesinin desteklenmesi ve bunun yanı sıra vatandaşların temel beslenme ihtiyacının karşılanması hedeflenmiştir.

3. Halkevleri Kuruluşu ve Faaliyetleri

Türkiye’de Halkevlerinin kurulma fikrinin ilk kez nasıl ve ne şekilde oluştuğu konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bu konuda çalışan bazı araştırmacılar, yetişkin eğitime ilişkin kurumların tesis edilmesi fikrinin Mustafa Kemal Paşa’nın Cumhuriyet’in ilanından önce 1 Mart 1923’te Meclis’te I. Dönem IV. Toplantı yılını açarken yaptığı konuşmaya dayandırmaktadır. Halkevlerinin kuruluşunda belirleyici olan faktörlerin en önemlilerinden birisinin CHP’nin kimlik arayışı olduğu söylenebilir (Duman, 2013, s. 58). Zira yeni kurulan devletin vatandaşlarını “ulus bilinci” etrafında kenetlemek için bazı çalışmaların devlet eliyle yapılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Osmanlı’dan devralınan ve eskiyi hatırlatan kurumsal yapılar ve Türk Ocağı kapatılınca onun yerini dolduracak yeni bir yapı gerekmiştir. Buna bağlı olarak da Halkevleri kurulmuştur.

10 Nisan 1931’de CHP’ye devredilen Türk Ocakları, Halkevleri olarak resmi şekilde 19 Şubat 1932 yılında kuruluşunu tamamlayarak yeniden açılmıştır (Akşin, 2013, s. 205). Kültür ve sanat konularında Cumhuriyet döneminin faaliyet gösteren kurumları olarak sırasıyla Türk Ocakları, Halkevleri ve Köy Enstitüleri sayılabilir (Lüleci, 2015, s. 133). CHP’nin elit seçkinci kesimi halkın devrimler konusunda bilinçlendirilmesi, modern, medeni hayat tarzını ve yeni düzene uygun eğitim modelini benimsemesi için 1931 yılında Halkevlerini kurmuştur (Konyar, 1999, s. 197).

CHP’nin bir kültür kurumu olarak örgütlenen Halkevlerinin 9 etkinlik kolu bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla şunlardır, 1. Dil, Edebiyat, Tarih; 2. Güzel Sanatlar; 3. Temsil; 4. Spor; 5. İçtimai (toplumsal) yardım; 6. Halk dersaneleri ve kurslar; 7. Kütüphane ve yayın; 8. Köycülük; 9. Müze ve Sergi. Türkiye’de o yıllarda okulların imkânlarının yetersizliği düşünüldünce buralar birer kültür merkezi gibi işlev görmüştür.

Halkevleri ve Halkodaları Cumhuriyeti kuran ve devrim kanunlarıyla toplumu dönüştürme çabası içindeki kadroların ideolojik eğilimlerini taşraya yayan merkezler olmuştur (Akşin, 2013, s. 206; Kaş, 2007, s. 16; Aybek, 2015, s. 47).

CHP'nin denetimi ve emirleri altında faaliyetlerini sürdüren Halkevlerinin giderlerinin karşılanması için devlet bütçesinden ve partiden aktarılan fonları kullanmıştır. 1932 yılındaki kuruluşundan 1950'deki kapanışına kadar 478 Halkevi ile 4322 Halk Odası yurt genelinde faaliyetlerini sürdürmüştür (Koçak, 2018, s. 155).

Halkevlerinin 9 etkinlik kolu kendi alanıyla ilgili faaliyetlerde bulunmuştur. Halkevleri ve Halkodaları bünyesinde oluşturulan komisyonlarca faaliyet alanlarına göre oluşturulan faaliyetler yürütmüştür. Dil, Edebiyat Kolu, dil araştırmaları konusunda çalışmalarda bulunurken Tarih Kolu, tarih konusunda araştırmalar yoğunlaşmıştır. Güzel Sanatlar Kolu, ise her türlü güzel sanatlarla ilgili çalışmalar yaparak bu konuda sergiler organize etmiştir. Temsil Kolu, tiyatro oyunları sahnelemenin yanı sıra yerel oyunların kayıt altına alınması için çaba harcamıştır. Spor Kolu, başta gençler olmak üzere halkın spora ilgisini arttırmak için faaliyetlerde bulunmuştur. İçtimai (toplumsal) Yardım Kolu ise, yardıma muhtaç olan vatandaşları tespit ederek gereken yardımları ulaştırma gayreti içinde olmuştur. Bilhassa muhtaç talebelerin giyecek, yiyecek gibi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalar yürütmüştür. Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu, Halkevlerinde okuma yazma yetişkin halkın eğitimi ve meslek edinmesi için çalışmalar yapmıştır. Köycülük Kolu, köylere yönelik faaliyetler yürütmüştür. Müze ve Sergi Kolu, buldukları merkezlerde müzeler kurulması için çalışmalar yapmıştır. Kütüphane ve Yayın Kolu ise bütün diğer kolların faaliyetlerini bir araya getiren yazıya döken dergiler çıkarmıştır. Bu kolun çıkardığı dergilerin sayısı yurt genelinde 60'a kadar çıkmıştır.

Bu tarihlerde Halkevlerinin dergi yayıncılığına dayanak teşkil eden tecrübe fazlasıyla bulunmaktadır. Zira Türkiye'de Osmanlı döneminde başlayan dergicilik faaliyetleri Cumhuriyet yönetimine geçildikten sonra da artarak devam etmiştir. Türkiye'de dergi yayıncılığı Osmanlı'dan devralınan mirasla birlikte Cumhuriyet döneminde de basının önemli kitlesel iletişim araçları arasına dahil olmuştur (Ketenci, 2016, s. 181-185).

Cumhuriyetten sonrasını 1928'deki harf devrimine kadar olan dönem ve sonrası diye ikiye ayırmak yerinde olacaktır. Türkiye'de dergicilik konusunda asıl ivme harf devrimi sonrası yaşanmıştır. Kurucu kadrolar, Cumhuriyet'in onuncu yılından itibaren kültürel devrimlere yönelmiştir.

Bu sebeple 1930’lu yıllarda siyasî ortamın etkisi sebebiyle fikir ve edebiyat dergilerinde hem kalite hem de sayısal artış görülmüştür. Yakup Kadri ve Şevket Süreyya’nın *Kadro Dergisi*, Hüseyin Cahit’in *Fikir Hareketleri*, Yaşar Nabi Nayır’ın çıkardığı *Varlık*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun çıkardığı *Yeni Adam* özel girişimle çıkan dergilerdir. Bunların dışında Halkevleri tarafından Ankara Genel Merkez yayını *Ülkü* dergisi çıkarılırken diğer şehir merkezlerinde de çok sayıda dergi çıkarılmıştır. Halkevleri tarafından çıkarılan yerel dergiler, hem folklor hem de dil araştırmaları yönüyle teşvik görmüş pek çok yeni yeteneğin yazar olarak yetişmesinde okul olmuştur (Koloğlu, 2015, s. 119).

Bu dönemde yayınlanan yerel dergiler ise yayımlandıkları yörelere ilişkin ülkenin arşivini oluşturmaktadır. Bu şekilde çok önemli bir kültür hizmetini yerine getirmektedirler. Toplum tarihçileri, folklor araştırmacıları bir yöreyi incelerken yazılı kaynaklara ulaşmak istediklerinde baktıkları ilk belgeler bu yerel dergiler olmaktadır (Adanır, 2002, s. 88). Isparta Halkevi Mecmuası *Ün* dergisi de bu dergilerden birisidir.

3.1. Türkiye Geneline Çıkarılan Halkevi Dergileri

Yetişkin vatandaşları eğitmek için Cumhuriyet’in kültür kurumu olarak açılan Halkevleri, buldukları merkezlerde dergiler çıkarmıştır. Bu dergilerden Ankara Halkevi tarafından çıkarılan *Ülkü* dergisi merkez yayını işlevi görmüştür. Diğer il ve ilçe merkezlerinde çıkan dergiler için takip edilmesi gereken bir örnek olarak görülmüştür. Değişik yerlerde çıkarılan dergilerde yörenin kültürel dokusu da gözetilerek içerikler üretilmiştir. *Ün* dergisinde 1938 yılı Şubat ayında çıkan 47. Sayıdan itibaren arka kapağın dış yüzeyinde Halkevleri tarafından yurt genelinde çıkarılan dergilerin listeleri yayınlanmaya başlanmıştır (Ün, 1939, sayı: 67-68). *Ün* dergisinin yayınladığı liste dışında Mahmut H. Şakiroğlu tarafından *Kebikeç* dergisinde yayınlanan “Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı” başlıklı makale daha fazla bilgi içermektedir. *Ün*’de ulaşılamayan bilgilere bu makaleden ulaşılabilmektedir (Şakiroğlu, 1996, s. 133). Şakiroğlu’nun listelediği bu dergiler değişik periyotlarda yayınlanarak okurlarıyla buluşan Halkevi dergileridir. Buradaki tespitlere göre gerek *Ün*’de gerekse Şakiroğlu’nun makalesinde adı geçen dergilerin sayıları 60’a ulaşmaktadır. Halkevi dergileri yayımlandıkları yörenin kültürel hafızasını kayıt altına alarak gelecek kuşaklara aktarılmasında mühim bir işlev üslenmişlerdir.

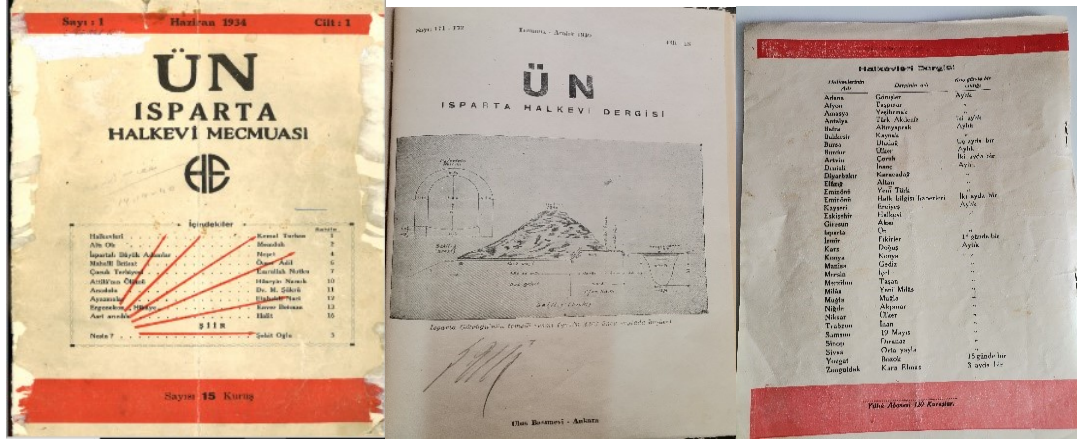
Ün dergisinin 1945 yılında Şubat Mart ayarında çıkan 131-132. Sayısının ilk sayfasında yer alan “Ün İçin” başlıklı yazıda CHP Genel Sekreterliğinin halkevleri ve Halkodalarının açılış yıldönümü için hazırlayarak 1944 yılında yayınladığı broşürden alıntı yapılmıştır.

Söz konusu yazıda 50 Halkevinin dergi çıkardığı, bunlardan yarısının zor şartlar sebebiyle kapandığı 24'ünün çıkmaya devam ettiği bilgisi yer almaktadır. Çıkan dergilerden de *Konya*, *Gediz*, *Ün* (Isparta), *Fikirler*, *Uludağ*, *Çorumlu*, *Görüşler*, *Taşpınar* ve *19 Mayıs*'ın seçtikleri konular ve işledikleri fikirler bakımından öne çıkan dergiler olduğu belirtilmektedir (Ün, 1945, Sayı:131-132, Cilt:11, s. 1823).

Bu dergilerde yayınlanan yazılı belgeler kültür tarihi üzerine çalışan bilim insanları için değerli kaynaklardır. Halkevi Neşriyat kolu çıkardığı dergilerle çok önemli bir kültürel mirası gelecek nesillere aktarmıştır. Bu dönemde yeni kurulan devletin iktisadî sıkıntılarını aşmak için çözümler arayan yönetici kadrolar, gerçekleştirilen devrimlerin kültürel olarak pekiştirilmesi adına Halkevlerini merkeze almışlardır. Halkevi yöneticileri, aydınlar ve öğretmenler kültür seferberliğine katılarak harekete geçmişlerdir. Yurdun değişik yerlerinde yapılan araştırmalar çıkarılan dergilerde art arda yayınlanmaya başlanmıştır (Şakiroğlu, 1996, s. 131). Halkevi dergilerinin en büyük talihsizliği çıkan sayılarının düzenli bir şekilde toplanıp arşivlenmemiş olmasıdır. Bazı meraklı vatandaşların özel arşivlerinde ve bazı kütüphanelerde saklanan sayılar günümüze ulaşmıştır (Şakiroğlu, 1996, s. 132).

Türkiye genelinde çıkan dergiler arasında Ankara Halkevinin çıkardığı *Ülki* dergisinin ayrı bir yeri vardır. Zira bu dergi CHP'nin bu dönemdeki ideolojik tutumunu yansıtan bir işlev görmüştür. 1930'lu yılların başında “yeni bir ulus inşa etme aracı” olarak gündeme gelen Türk Tarih Tezi ve Güneş Dil Teorisi bu dergide yaygın olarak işlenen konular olmuştur. Recep Peker'in "disiplinli hürriyet" başlıklı makalesi CHP'nin özgürlükler ve demokrasi konusundaki tutumunu ortaya koyan dikkate değer bir yayın olmuştur (Şener, 2016, s. 269). Bu dönemde Türk ulusunu ve Türkçeyi tarihin merkezine yerleştiren “Türk Tarih Tezi”, “Güneş Dil Teorisi” ile Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus devlet olarak inşasını hedeflemiştir. Yayınlanan Halkevi dergilerinde bu konular işlenmiştir.

Fotoğraflar: Isparta Halkevi tarafından çıkarılan Ün dergisinin örnek kapak fotoğrafları.

Kaynakça: Soldan sağa 1-Ün dergisi, Haziran 1934, Sayı:1; Cilt:1 (ilk nüsha); 2-Ün dergisi, Temmuz-Aralık 1949, Sayı:171-172; Cilt:15 (son nüsha); 3-Ün dergisi, Ekim-Kasım 1939, *Halkevleri dergileri listesi arka kapak*. Sayı:67-68. Cilt:7.

3.2. Bir Taşra Dergisi Ün'ün Kuruluşu

CHP'nin 10-18 Mayıs 1931 tarihlerinde yapılan parti kongresinden alınan karar doğrultusunda yurdun değişik merkezlerinde Halkevleri kurulmaya başlamıştır. Bu bağlamda Isparta Halkevi de 1933 Şubat ayında açılmıştır. Isparta Halkevinin yayın organı olan *Ün* dergisinin kuruluş tarihi 4 Mart 1934 günüdür. Bu tarihte Isparta Halkevinde 60-70 kişinin katıldığı bir toplantıda derginin kuruluş kararı alınmıştır (Ün, 1936, s. 313).

Ün dergisinin “Yayın İlkelerine” gelince dergi yayın hayatına başladıktan sonra ilk sayıda bu konuda hiçbir bilgi yer almamaktadır. Ancak gerek okurlar, gerek yazar ve idari kadro arasında *Ün*'ün içeriği ve yayın prensipleri hakkında tartışmalar çıkmış olması muhtemeldir. Derginin 1936 yılında yayınlanan ve 2'inci Ciltte yer alan 22-23-24. İkinci Kanun (Ocak), Şubat, Mart aylarını kapsayan sayısında imzasız başyazıda *Ün*'ün kuruluş süreci ayrıntılı olarak anlatıldıktan sonra “Yayın İlkeleri” maddeler halinde ayrıntılı şekilde sıralanmaktadır. “*Halkla Konuşma: Ün üç yaşına girerken*” başlıklı imzasız başyazının ilgili kısmında *Ün*'ün kuruluşu detaylı olarak anlatılmaktadır (Ün, 1936, s. 313).

Söz konusu yazının devamında “*Ün sayfalarının konusunu yerelden almak ve belgeye dayanmak şartıyla her yazıya ve imzaya açık olduğu*” ifade edilmektedir. Yazıdaki ifadelerden derginin içeriğine ilişkin çeşitli tartışmaların yaşandığı anlaşılmaktadır. Dergi yönetimi bu tartışmalara cevap olacak şekilde birinci sayfadan yayınladığı yazıyla *Ün*'ün yayın politikası ve içeriğiyle ilgi ortaya çıkan tartışmalara, “*Ün'ün program ve yolundan sapmamasına özendik*” (Ün, 1936, s. 313) cümlesiyle karşılık verilmiştir. Baş makalede Isparta'yı merkeze alan her türlü içeriğin *Ün* dergisinde yer alabileceği ifade edilmektedir (Ün, 1936, s. 314).

Dergi yönetimi bu makale ile derginin içeriğiyle ilgili yaşanan tartışmalara karşı detaylı bir cevap vermiştir.

Ün dergisi yönetiminin dergide yayımlanacak içeriklerin yayın ilkelerini de ilk yayınından yaklaşık iki yıl sonra yayınlaması ilginç bir uygulama olarak basın tarihindeki yerini aldığı değerlendirilebilir. *Ün* dergisine girebilecek yazıların taşınması gereken özellikleri gösteren bu program, “*Isparta Halkevi “Ün” mecmuasında çıkabilecek yazıların umumî efsafl*” (Ün, 1936, s. 314) başlığı altında yayımlanmıştır. Halkevlerinin 9 Faaliyet Kolu esas alınarak oluşturulduğu anlaşılan bu yayın ilkeleri 10 madde halinde ayrıntılı şekilde sıralanmaktadır. Maddeler halinde sıralanan ilkeleri özetler nitelikte düşünülen üç maddelik notta: “*A-Mecmuaya gönderilecek yazılar sade bir üslupla yazılması, B-Yazılar, mabatsiz (devamı olmayan), toplu olmalı ve bir fikir açık olarak ve başka menfi düşünce uyandırmayacak vecihle anlatılmalıdır. C-Mecmua, siyasi değildir. Mecmuanın en mühim vasfı, (Mahalli) olacaktır. Yani ilmî, İçtimaî, iktisadî, her cihetten muhitin aynası olmalıdır. Her yazı bir vesikaya, bir esasa dayanmalıdır*” denilmektedir (Ün, 1936, s. 314-316). Burada sıralan maddelerde dergi içeriklerinin anlaşılır bir dille, belgeye dayanarak, yerel konulara ağırlık veren günlük siyasetten uzak bir tutumla oluşturulması istenmektedir.

Bu çalışmada ele aldığımız Isparta Halkevi dergisi *Ün*, genel karakteri bakımından yayımlandığı dönemin özelliklerini barındırmaktadır. Cumhuriyet’in 11. Kuruluş yılında 1934’te yayın hayatına başlayan *Ün*; yayın ilkeleri çerçevesinde halkın kültürüne katkıda bulunmak, yerel çalışmalarla şehrin etnografyasını ve kültürünü kayıt altına almak gibi misyonlarla yayın yapmıştır. Derginin en önemli önceliği Cumhuriyet’in getirdiği devrimleri halka benimsetmek için yereli önceleyecek şekilde yayın yapmak olmuştur. 1949 yılı sonuna kadar toplan 172 sayı çıkan dergi, 15 yıl 6 aylık yayın süresince Isparta ile ilgili çok zengin kültürel bir arşivi günümüze bırakmıştır. II. Dünya Savaşı devam ederken Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün Meclis açılışında milletvekillerine hitaben yaptığı konuşmayı sayfalarına taşıyan *Ün*, okurlarını devletin en yetkili isminin ağzından savaşın gidişatı ve devletin tutumu hakkında bilgilendirmiştir. Yine *Ün* yazarı Isparta Milletvekili Kemal Turan’ın savaş konusundaki düşüncelerini sayfalarına taşıyarak da *Ün* okuru vatandaşların bilgi sahibi olmasına katkı sunmuştur. Dergi, II. Dünya Savaşı sırasında Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu duyurularını sayfalarında yayınlayarak vatandaşları üretime teşvik etmenin yanı sıra israfın önlenmesi maksadıyla tasarrufa çağırmıştır.

4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmada Nitel Araştırma yöntemlerinden “Durum Çalışması” uygulanmıştır. Çalışmanın veri toplama aracı olarak “Doküman İncelemesi” metodu takip edilmiştir. Araştırma verileri analiz edilirken ise “Nitel İçerik Analizi” türü kullanılmıştır. Durum çalışması yöntemi, bir durum çalışması araştırması yaparken ihtiyaç duyulan işlemlerin toplamına karşılık gelmektedir (Yin, 2017, s. 3). İyi bir durum çalışmasını ayırt edici özelliği, duruma ilişkin derinlemesine bir bakış açısı sunmasıdır (Creswell, 2021, s. 100). Bu çalışmada veri toplama aracı olarak Doküman İncelemesi metodu takip edilmiştir. Doküman incelemesi metodu sosyal bilimlerde sıkça başvurulan bir metottur. Araştırmacılar, geçmiş olaylarla ilgili bilgileri genellikle yazılı belgeleri inceleyerek elde etmektedir (Arıkan, 2017, s. 53). Araştırma verilerinin analizinde Nitel İçerik Analizi türü kullanılmıştır. Bu analiz türü araştırmacılara metinleri anlama ve yorumlama sürecinde ihtiyaç duyulması halinde metin dışı unsurlardan faydalanma imkânı vermektedir (Gökçe, 2019, s. 50). Yapılan her nitel çalışma benzersiz olduğundan kullanılan analitik yöntemi de benzersiz ve araştırmacının kişiliğine bağlı olarak biçimlenmektedir (Patton, 2018, s. 433). İstatistiki veriler elde etmeyi amaçlamayan nitel içerik analizinde, ihtiyaç durumunda istatistiki değerlendirmeler de yer alabilmektedir. Fakat, istatistiğe bağlı değerlendirmeden tümünden vazgeçilmesi de mümkündür (Gökçe, 2019, s. 61). Bu araştırmanın sınırlılıkları kapsamında incelenen sayılardan elde edilen bilgiler yukarıda izah edildiği çerçevede analiz edilmiştir.

Bu çalışmanın konusu, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik ve siyasi krizlere basının yaklaşımını ortaya koymaktır. Savaşı ve buna bağlı yaşanan ekonomik krize karşı basın kurumunun takındığı tutum bu araştırmanın konusu kapsamındadır. Aynı zamanda basının uluslararası düzeyde yaşanan diplomatik ve ekonomik sıkıntılara yaklaşımı da araştırma konusu içindedir.

Bu çalışmanın temel amacı, İkinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanan ekonomik krizin etkilerinin azaltılmasında basının nasıl bir rol üstlendiğini ortaya koymaktır. Savaşı yıllarında toplum hayatını her bakımdan etkileyen bir dizi olay yaşanmıştır. Şüphesiz bu olayların en önemlisi savaş sebebiyle yaşanan ekonomik sıkıntılar olmuştur. Savaşın tetiklediği ekonomik sorunlara basının yaklaşımı ortaya koymak da bu araştırmanın amaçlarındandır.

Isparta Halkevi tarafından çıkarılan Ün dergisinde II. Dünya Savaşı yıllarında yayınlanan ve kamu spotu niteliğindeki Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu duyuruları Türkiye

Cumhuriyeti’ndeki bütün halkı ilgilendiren içeriklere sahiptir. Propaganda unsurları içeren veya kamu yararı gözetilerek yayınlanan bu bildirimler araştırmayı önemli kılmaktadır.

Ün dergisi II. Dünya Savaşı sebebiyle düzenli çıkamamıştır. Araştırmayı daha sistematik yürütebilmek amacıyla konu ve içerik sınırlamasına gidilmiştir. Bu çalışmanın sınırlılıklarını İkinci Dünya Savaşı yıllarında yayınlanan *Ün* dergisinin (1939-1945) Savaşa ilişkin siyasilerin beyanları ile Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu duyuruları oluşturmaktadır. Araştırmada amaçlı örnekleme metodu tercih edilmiştir.

Patton’a göre, “*Nitel araştırma, genel olarak amaçlı bir şekilde seçilmiş nispeten küçük örneklerle, hatta bir tek duruma derinlemesine odaklanır. Nicel yöntemler ise genel olarak tesadüfi (random) seçilen daha büyük örneklere dayanır*” (Patton, 2018, s. 230). İkinci Dünya Savaşı yıllarında *Ün* dergisinde yayınlanan Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu’nun duyurularıyla ilgili içerikler bu araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır.

5. Araştırmanın Bulguları ve Tartışma

Bu araştırmada *Ün* dergisinin araştırmanın sınırlılığını kapsamına giren sayıları incelenmiştir. İkinci Dünya Savaşı ve ekonomik durum ile ilgili içerikler incelenirken Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu’nun faaliyetleri bu kapsamda irdelenmiş, kurumun, II. Dünya Savaşı sırasında *Ün* dergisinde yayınladığı duyurularında verilen mesajları bu yaklaşımla belirlenen temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tablo1. II. Dünya Savaşı ile ilgili Ün dergisinde yer alan içeriklerin künyeleri.

Yılı	Sayı, Cilt Sayfa	Ay	Yazarı	Makale başlığı
1940	Sayı:78-79, Cilt:7, Sayfa:1071-1072	Eylül-1. Teşrin (Ekim)	Kemal Ünal (Makale)	Cumhuriyetin On Sekizinci Yılına Girerken
1940	Sayı:80-81, Cilt:7 Sayfa: 1092-1118	2.Teşrin (Kasım) 1.Kanunu (Aralık)	Ün dergisi (Kamu Spotu niteliğinde 8 adet duyuru)	Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu duyuruları
1941	Sayı:84-85-86, Cilt:7 Sayfa: 1186	Mart-Nisan- Mayıs	Ün dergisi kamu spotu niteliğinde 1 adet “Ekonomik Vecizeler” başlıklı duyuru	Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu “Ekonomik Vecizeler” başlıklı duyurusu
1942	Sayı:103-105 Cilt:9, Sayfa:1420-142 9	I.Teşrin-I. Kânun (Ekim- Aralık)	İsmet İnönü (Nutuk)	Milli Şef Cumhurreisi İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisinin 6 inci Seçim Devresinin 4 üncü Toplanma Yılımı Açış Nutku

Kaynak: Araştırmacı tarafından oluşturulmuştur.

Yukarıda tabloda künyeleri gösterilen *Ün* dergisinde yayınlanan araştırmaya esas olan İkinci Dünya Savaşı ile ilgili içerikler, nitel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Dergi içerikleri analiz edilirken II. Dünya Savaşı sebebiyle yaşanan "Kitleleri Psikolojik Olarak Savaşa

Hazırlama”, “Tarımsal Üretimin Arttırılması”, “Toplumsal Hayatta Tasarrufun Teşvik Edilmesi”, “Üretim Araçlarının Korunması” başlıklarına odaklanılmıştır. Derginin araştırmanın odak noktasını oluşturan incelenen içeriklerinde de bu vurguların güçlü şekilde yapıldığı gözükmetedir. Bu izahlardan sonra belirlenen temalar çerçevesinde analizlere geçilebilir.

İkinci Dünya Savaşının ağır şartlarında iktidar gücünü elinde bulunduran CHP ve lider kadrosu çıkması muhtemel bir savaş için hazırlıkları sürdürürken bir taraftan da halkı savaş psikolojisine hazırlamak üzere propaganda faaliyetlerine yönelmiştir. Bu dönemde basın yayın araçları da propaganda aracı işlevi görmüştür. Gazete ve dergilerde yapılan yayınlarda “güçlü devlet, güçlü lider” vurgusu yapılmıştır. Özellikle ulusal coşkunun zirveye çıktığı milli bayramlar bu türlü mesajları halka vermek için bir fırsat olarak görülmüştür.

TBMM’nin 1942 yılındaki altıncı seçim devresinin dördüncü toplantısının açılışı Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün konuşmasıyla gerçekleşmiştir. Dünyada devam eden savaşın tedirginliği içinde Meclis’e hitap eden İnönü, milletvekillerine tarihte her türlü zorluğun üstesinden gelen Meclis’in azim ve fedakarlıkla çalışması gerektiğini söylemiştir. İnönü, “Aziz arkadaşlarım!” diye seslendiği milletvekillerine Dünya Harbinin şiddetlenerek devam etmesi sebebiyle ülkeler yakılıp yıkılırken şehirler ve cephe gerisindeki sivillerin de ateş içinde kaldıklarını anlatmıştır. Tarafların üstünlük kuramaması sebebiyle savaş uzadıkça çözüm umutlarının da tükendiğini, savaşın dışında kalan devletler ve milletler için de bu durumun sıkıntı ve üzüntü kaynağı olduğunu vurgulamıştır. Yer yüzündeki küçük büyük her milletin bağımsız ve onurla yaşama hakkına dikkat çeken İnönü, Türkiye’nin milletler arası siyasette takip ettiği bu prensibin kanlı savaşlardan sonra bile kabul edilse sevinç duyulacağını söylemiştir (İnönü, 1942, s. 1427).

Devam eden savaşta geline nokta barışın sağlanması için ümitlerin tükendiğine dikkat çeken İnönü, 1943 yılının daha geniş ve insafsız muharebelere sahne olacağı beklentisini paylaşmıştır. Türkiye’nin içeride ve dışarıda savaş konusundaki görüşlerini korumaya devam edeceğini anlatmıştır. Türkiye’nin imzaladığı anlaşmalara ve yaptığı ittifaklara bağlılığını koruyarak milli güvenlik siyasetini devam ettireceğini belirtmiştir. Savaş sebebiyle uluslararası siyasette tarafsızlık siyasetini takip etmenin hükümet için zorlaştığına vurgu yapmıştır. Türkiye’nin açıkça her tarafla konuşabilen bir siyaset takip ettiğini bunun devam ettirileceğini açıklamıştır. Savaşan taraflardan Türkiye’nin bu tutumu için takdir beklediği ifade eden İnönü, süren dünya savaşı içinde milletin hayatını devam ettirebilmesi için gereken yatırımların da ara vermeden yapıldığını açıklamıştır (İnönü, 1942, s. 1427).

Ün yazarlarından CHP Isparta Milletvekili Kemal Ünal'ın 1940 yılından Ün'de yer alan bu konudaki yazısının bir kısmı şöyledir: *“Türkiye de daha önceden yaptığı hazırlıklara hız vererek silahı elinde tetikte beklemektedir. Bu yıl Cumhuriyet Bayramı sebebiyle yazı yazarlar, konuşma yapanlar halka dünyanın içinde bulunduğu nazik durumu anlatarak Türkiye'nin karşılaşabileceği her türlü güçlüğün üstesinden gelebileceğini anlatmışlardır. Memleket, Cumhuriyet'in 18. Yıldönümünde bütün fertleriyle tek yürek halindedir. Türkiye Milli Mücadele yıllarından daha güçlüdür. Bağımsızlığına beslediği bağlılık ile birlikte Şeflerine ve milli birliğine olan itimadı ve güveni tamdır. Türk milleti, her hal ve şart altında vatanı için savaşmaya hazırdır. Milli mücadelenin neşesi ve gururu millete azim ve gücü vermektedir. Millet in bu inancında temel dayanak noktası da özgür ve bağımsız Türkiye'nin kurucusu Başkumandan Atatürk'ün en yakın zafer arkadaşı olan Milli Şefin görevde olmasından kaynaklanmaktadır. Her Türk vatandaşı yurdunu ve bağımsızlığını korumak için zamanı gelince savaşmaktan geri durmayacaktır. Her milletin yaşadığı kendi topraklarında özgürce mutlu ve huzur içinde yaşamasını insanlık ailesinin faydalı bir organı olmasını isteyen Türk milletinin kimsenin toprağında gözü bulunmamaktadır. Türk milletinin -Yurtta sulh, cihanda sulh- düşüncesi insanlık ve medeniyet tarihi için savunulmalıdır. Cumhuriyet'e inananlar milli ve medeni hakların korunması davasını savunmaktadır”* (Ünal, 1940, s. 1072).

II. Dünya Savaşı'nın aşamalarını Ün sayfalarına taşıyan Isparta Milletvekili Kemal Ünal savaş konusundaki endişelerini okurlarıyla paylaşmıştır. Ünal'a göre Polonya'da dar bir bölgede çıkan savaş daha sonra Almanya ve Rusya'nın bu ülke topraklarını paylaşmasıyla ilk safhasını tamamlamıştır. Ancak 1940'ın ilk baharından itibaren Alman orduları Norveç'ten başlayıp Hollanda, Belçika ve Fransa'yı işgal etmiştir. Sovyet Rusya ise, Finlandiya'dan bazı topraklarını alıp Baltık Denizi sahillerindeki bazı devletleri kendi topraklarına katmıştır. Daha sonra Balkanlara yayılan savaşta Rusya, Romanya'dan Basarabya'yı, Bulgarlar Dobruca'yı, Macarlar ise Transilvanya'yı almışlardır. Türkiye, bağımsızlığının hatırası olarak Cumhuriyet Bayramını kutladığı günlerde Afrika topraklarında İtalyan ve İngiliz sömürge kuvvetleri çarpışmaktadır. Almanya ve İngiltere birbirlerine hava üstünlüğü sağlamanın peşindedir. İki ülkenin karşılıklı hava saldırılarında yüzlerce uçak fabrikaları, şehirlerin medenî altyapılarını acımasızca tahrip etmektedir. Sivil can kayıpları askerlerden fazladır. Dünyanın birçok yerinde toprakları olan İngiltere ile Avrupa kıtasının büyük kısmını elinde tutan Almanya ve İtalya arasındaki hakimiyet mücadelesi denizlerde de ablukalar şeklinde sürmektedir. Bu büyük savaşın ne şekilde ve nasıl sonuçlanacağını, hangi istikametlere yöneleceğini kimse bilmemektedir. Her ülke yarın bir savaşa mecbur kalacakmışçasına tedbirler almaktadır.

Bu bağlamda Türkiye de her an savaşa katılacakmış gibi tedbirler alan ülkeler arasındadır (Ünal, 1940, s. 1071-1072).

II. Dünya Savaşı devam ederken devletlerin uğraştığı bir başka önemli sorun savaş fırsatçılarına karşı verilen mücadeledir. Cumhurbaşkanı İnönü'ye göre savaş zamanının getirdiği zor şartları tekrarı olmayan bir fırsat gören “batakçı çiftlik ağası” ile elinden gelse solunan havayı bile ticaret malı yapmaya hevesli “gözü doymaz vurguncu tüccar” durdurulmalıdır. Yaşanan sıkıntıları politik hevesleri için fırsata dönüştürmeye çalışan ve hangi millet menfaatine çalıştığı belli olmayan az sayıdaki politikacı, büyük milletin hayatına küstahça suikast yapmaya yeltenmektedir. Sayıları üç beş yüzü ancak bulan bu insanların vatana karşı takındıkları bu tutumu ortadan kaldırmanın çaresi vardır. Milletten kendine ve hükümetine olan güvenini sarsmak, devlete ve millete sövme gücünü kimseye vermemek gerekmektedir. Ticaret serbestisi bahanesiyle milleti soyma hakkı kimseye tanınmaz. İçeride ve dışarıda millet iradesi tersinde siyaset üretmek isteyen hırslı politikacılara kesinlikle müsaade edilmemelidir (İnönü, 1942, s. 1429). İnönü'nün bu tespitleri sonrası Varlık Vergisi çıkarılarak devlet, savaşı fırsat bilerek elde edilen kazançları vergilendirmiştir.

Savaşın başından beri takip edilen tarafsızlık politikasının devam edeceğini hatırlatan İnönü'ye göre milletin karşı karşıya olduğu sıkıntıları azaltmak ve tahammülü arttırmanın yolu, savaş dışında kalmak, eğer savaşa girilirse şerefle başarıyla çıkmanın yegane çaresi resmi görevlilere bilhassa Cumhuriyet hükümetine samimi yardım etmekten geçmektedir. Eksik taraflarıyla birlikte iyi neticeler yine de hükümet tarafından alınan tedbirlere uymakla elde edilecektir. Hükümetin işe işleri için aldığı tedbirlere ve çabalara cemiyetimiz tarafından iki senedir yardım edilmemiş olması acıdır. İlk yapılması gereken mesele genel güven havasının geri kazanılmasıdır. İçinden geçilen dönem Millet Meclisine büyük sorumluluk yüklemektedir. Kahraman ordumuzu savaşa hazır bulundurma zaruretimiz her zamankinden fazladır. Üretimi arttırma tedbirleri vatani rahatlatacak bir yoldur. Savaş içindeymiş gibi milletin selameti yolunda her türlü fedakarlığı göze almalıyız. Nimet ve külfet bölüşümünde birlik ve beraberliğimizi canlandırmalıyız. Bunun için Meclis'ten aldığı ilhamla her vatandaşımız hükümete yardım etmelidir. Tarihte büyük sorunların üstesinden gelmiş bir milletin evlatları olarak kendimizle birlikte milletimize olan güvenimiz tamdır. Meclisimiz bu güveni tesis ederek tarihe kuvvetli deliller bırakacaktır (İnönü, 1942, s. 1428-1429).

Cumhurbaşkanı İnönü'nün *Ün* sayfalarında yayınlanan ve buraya aldığımız düşüncelerinden anlaşıldığı kadarıyla Türkiye, II. Dünya Savaşı sırasında sadece devletler arası dengeleri korumak için çaba harcamamıştır.

Aynı zamanda içeride halkın beslenme ihtiyacı ile birlikte ordunun savaşa hazır durumda bekletilmesi gibi sorunlarla uğraşmıştır. Uluslararası çevrelerce eleştirilen Varlık Vergisi bu dönemde çıkarılmıştır. Çalışma çağındaki genç erkek nüfusun silah altına alınması bilhassa tarımsal üretimde sıkıntılara sebep olmuştur. Bu bağlamda şehirlerde ekmeğin karne ile verilmesi uygulamasına geçilmiştir. Bu sorunların üstesinden gelmek için tasarruf ve üretimi teşvik bağlamında bir dizi tedbir alınmış. Bu tedbirlerden bazıları *Ün* sayfalarına da yansımıştır.

İkinci Dünya Savaşı devam ederken Türkiye’de kaygılar ve savaş korkusu artmaya başlamıştır. Ülkenin ekonomik olarak kendi kendine yetebilmesi ve muhtemel bir savaşta ayakta kalabilmesi için vatandaşlar üretimi arttırmaya ve tasarrufa teşvik edilmiştir. 1940 yılı İkinci Teşrin-1. Kanun (Kasım-Aralık) ayında çıkan *Ün* dergisinde bu konuda duyurular yer almıştır. İstanbul’daki Çeltu Matbaası’nda basılan bu nüshada II. Dünya Savaşı’nın getirdiği ekonomik zorluklar sebebiyle “Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” imzasıyla vatandaşı üretime ve tasarrufa teşvik eden kamu spotu niteliğinde 8 adet duyuru yer almaktadır. *Ün* dergisinin bu sayısı özel ve farklı bir sayı olarak dikkat çekmektedir.

1.Duyuru: *“Vatandaşlar! Büyük ve şanlı bir toprak savaşı sizi bekliyor. Daha çok mal ve daha iyi cins mal yetiştiriniz. Hayvan servetinizi iyi koruyunuz. Her çiftçinin piyasaya çıkaracağı her fazla kıymet, hem kendisi, hem de milletimiz için yeni bir kuvvet kaynağı olacaktır. Onun için tembelliğin şimdi her zamandan daha ziyade bir günah olduğunu bilerek çiftçilerimizden şevkli bir istihsal gazası bekliyoruz. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu”* (*Ün*, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1192).

Bu duyuruda vatandaşlara hayvancılık konusunda üretimin ve kalitenin artırılmasının ekonomik bir savaş olduğu hatırlatılmaktadır. Bu konuda tembelliğin her zamandan daha “günah” olduğu vurgulanmıştır. Vatandaşları, üretime teşvik etmek için laik hukuk düzeninin hakim olduğu bir ortamda dini bir sakındırma ve korkutma ifadesi olan “günah” kelimesinin kullanılmış olması dikkate değer bir yaklaşımdır.

2.Duyuru: *“Yurttaşlar! İhtiyacımızı karşılayabilmek, Milletçe ve Devlete ihtiyacımız çoktur ve gittikçe artmaktadır. Çünkü duran değil, ilerleyen, serpilip, gelişen, yükselen, daima daha kuvvetli, daima daha şerefli olmak isteyen canlı, kanlı bir milletiz. Devlet ekonomisinin temeli Millet ekonomisidir. Bu itibarla ihtiyacımızı karşılayabilmek için her şeyden evvel istihsalimizi çoğaltmaya mecburuz. Çünkü memleketimizde yapılmayan malların, mal satarak dışarıdan ancak alabiliriz. Onun için çiftçiler. Her zamankinden daha fazla toprak sürünüz.*

Her zamankinden fazla ekiniz. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1102).

Bu duyuru metninde ise, doğrudan vatandaşların ulusal gururlarına seslenme söz konusudur. Devletin ekonomik varlığının millet ile eşit olduğu, milli ihtiyaçların karşılanabilmesi için üretimin arttırılmasının bir mecburiyet olduğu vurgulanmıştır. Çiftçilerin her zaman ektiğinden fazla toprağı ekmesi istenen duyuruda, ülkede üretilmeyen malları temin etmenin yolunun üretilen fazladan ürünün satışından elde edilecek gelirle alına bileceğı yalın bir dille açıklanmıştır.

3.Duyuru: *“Vatandaşlar: Unutmayalım ki, bugün Türkiye'nin bütün dünyada kazandığı yüksek ve itibarlı mevkii devlet ve millet birliğine borçluyuz. Devletin giriştiğı çetin müdafaa ekonomisinde milletin aklına ve ruhuna güveniyor. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1106).*

Bu duyuru metninde ise devlet-millet kaynaşmasına dikkat çekilmiştir. Devlet tarafından başlatılan zorlu savunma ekonomisinde milletin aklına ve ruhuna güvenildiğı güçlü şekilde vurgulanmıştır. Vatandaşlara, Türkiye'nin itibarının korunma şartının milletin birliğiyle mümkün olacağı hatırlatılmaktadır.

4.Duyuru: *“Vatandaşlar! Malzeme israfından kaçınmak da milli müdafaa ekonomisinin baş parolasıdır. Her türlü malzemeyi ve ham maddeyi hesapla ve ancak lüzumlu olduğu kadar kullanmak, hiçbir şeyin heba olmasına meydan vermemek kıymetleri iyi ve yerinde sarf etmek her vatandaşın daima göz önünde tutmağı mecbur olduğu en mukaddes vazifeleridir. Boşuna yanan her ampül, lüzumundan sıcak bir oda, israf olunan her kağıt, çöp tenekesine atılan ekmek parçası, esneyerek geçirilen her dakika v.s. milli servetimizden çalınmış kıymetlerdir. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1108).*

Bu duyuru metninde ise, her türlü israftan kaçınmanın mukaddes bir vazife olduğu hatırlatılmıştır. Milli savunma için kullanılan her malzeme ve ham maddenin ihtiyaç olduğu kadarıyla kullanılması konusunda her vatandaşın sorumlu davranması istenmiştir. Lüzumsuz harcanan enerji, gereğinden fazla ısıtılan oda, çöpe atılan ekmek parçası, gereksiz kullanılan kağıt, boşa geçirilen zamanın milli servetten çalınan değerler olduğuna dikkat çekilmiştir.

5.Duyuru: *“Çiftçi Yurttaş! Bu misali sana (Damla, Damla göl olur) diyen atalar sözünün büyük manasını canlandırmak için söyledim. (Dane, Dane Ton olur. Tonlar Altın olur!!)*

Bunu unutma: Daha fazla ek ve daha fazla biç!! Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1114)

Doğrudan Türk çiftçisine hitap eden bu duyuru metninde “Damlaya damlaya göl olur” ata sözü hatırlatılmaktadır. Çiftçinin daha fazla ekmesi ve daha fazla biçmesi istenmektedir. Çiftçiyi üretime teşvik etmek üzere “Dane, dane ton olur. Tonlar altın olur” ifade kullanılmıştır. Çiftçinin az-çok demeden üretmesinin önemi vurgulanmıştır.

6.Duyuru: *“Çiftçi yurttaş!! Türkiye’de her sene 50 bin ton pamuk yetişiyor. Bu, tonu beş yüz liradan 25 milyon liralık bir kıymettir. Pamuk Mahsulümüzü en aşağı yüzde yirmi arttırsak yurdumuza 5 milyon lira fazla kazandırmış oluruz. Pamuk mahsulümüzü en aşağı yüzde yirmi arttırmak senin elindedir. Kolları siva pamuk cengine atıl!! Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1114).*

Bu duyuruda ise, dokuma sanayisi için stratejik ham madde olan pamuk üretimi, tıpkı savaşa benzetilmiştir. Her sene 50 bin ton pamuk üreten Türkiye’de tonu beş yüz liradan 25 milyon liralık bir ekonomik değer elde edildiği hatırlatılmıştır. Çiftçilerden pamuk üretimini en az yüzde yirmi arttırılması halinde 5 milyon lira fazladan gelirin yurda kazandırmış olacağı vurgulanmıştır.

7.Duyuru: *“İşçi yurttaş!! Ekmeğini makineden çıkarıyorsan. Makine, işlemezse, ekmeğin kesilir. O halde velinimetini sev, makineye iyi bak.. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1117).*

Bu duyuruda ise, işçi kesime üretim araçlarına sahip çıkma çağırısı söz konusudur. İşçilerden üretimin devam edebilmesi için makinelerin düzgün kullanılması ve bakımlarının yapılması istenmektedir. Üretimin devamlılığı için üretimde kullanılan araçların önemi güçlü şekilde vurgulanmıştır.

8.Duyuru: *“Çiftçi yurttaş! Türkiye’de her yıl yetişen Dört Milyon ton buğday yüzde elli artarsa, iki milyon ton fazla buğday eder. İki milyon ton fazla buğday ne demektir bilir misin? 100 Milyon fazla Türk lirası demektir. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1940, Sayı:80-81, Cilt:7, s. 1118).*

Bu duyuru metninde de çiftçilerin buğday üretimini attırmaları istenmektedir. Her yıl dört milyon ton buğday üretilen Türkiye’de bu oranın yüzde elli arttırılması halinde iki milyon ton fazla buğday üretileceği, bunda 100 Milyon Türk lirası fazladan gelir anlamına geldiği hatırlatılmıştır.

Yukarıda sıraladığımız 8 adet duyurudan biri Türkiye’de hayvancılık üretiminin artırılması ve kalitesinin geliştirilmesini ele almaktadır. Bir diğerinde ise tekstil sektörü için çok önemli hammadde olan pamuk üretiminin Türkiye ekonomisi için önemi vurgulanarak, üretimin artırılması için çiftçilere çağrı yapılmıştır. Duyurulardan birisi, üretim araçlarının makine ve diğer teçhizatın korunması ve bakımı konusunda işçi vatandaşlara çağrı niteliğindedir. Duyurulardan bir diğeri ise devlet millet kaynaşmasının devlete kazandıracığı itibara vurgu yapmaktadır. Bildirilerden birisi vatandaşları üretirken ve tüketirken tasarruflu olmaya israftan kaçınmaya çağırmaktadır. 3’üncü duyuru metnin de ise çiftçileri buğday başta olmak üzere tarımsal üretimi arttırmaya teşvik eden ifadeler içermektedir. Bu konularla ilgili bazı ata sözlerine atıflar yapılmaktadır.

Dergi 1941 yılında da benzer çağrıları tekrarlamıştır. Bu bağlamda yine 1941 yılı Mart-Nisan-Mayıs aylarında birleşik sayı olarak çıkan *Ün* dergisinde devam etmekte olan II. Dünya Savaşı sebebiyle yaşanan veya yaşanabilecek ekonomik sıkıntılara dikkat çekmek amacıyla yarım sayfa “Ekonomik Vecizeler” başlığı altında bir çerçeve içine alınan metinde vatandaşlara tasarruf çağrısı yapılmıştır. Söz konusu vecizeler dergide şöyle yer almıştır:

“Ekonomik Vecizeler Yurttaş!.. Türkiye bu harp içinde, en az harp sıkıntısı çeken memleketdir. Bunun kıymetini bil. Sıkıntıya düşmemek istiyorsan, bir harp dünyası içinde yaşadığımızı daima düşün.. Tasarruflu yaşa. Nereden, nasıl ve ne kadar tasarruf edebileceğini daima hesapla. Meselâ: Önüne yiyebileceğinden fazla ekmek alma. Kuruyan ve atılan bir lokma ekmeğin bile bugün her zamandan daha büyük bir haram olduğuna inan. Lokantalarda önüne yiyebileceğinden fazla ekmek kolarsa -ki daima korlar- hemen garsonu çağır, daha küçük bir porsiyon iste.... Çayına üç şeker yerine iki şeker at. Fazla yağlı yemeklerden sakın. Mide, karaciğer, bağırsak hastalıkları hep, bu fazla yağlı yemeklerimizden ileri geliyor. İnanmazsan doktora da bir sor. Boş yere ve lüzumundan fazla elektrik yakma. Pabucun delinirse, pençelet; sıkılma. Elbisen lekelenirse, temizlet; utanma!.. Yurttaş!.. Bunlar ve bunlar gibi tasarruf imkanlarını her gün, düşünerek ve tatbik ederek yaşarsan, neticede milyonluk kıymetler ziyan olmaktan kurtulur. Hiç sıkıntıya düşmeyiz. Bir dilim ekmekten ne çıkar, bir şekerin, bir kaşık yağın sözü mü olur, diye hovardalık etme: “damlaya damlaya göl olur” unutma!.. Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu” (Ün, 1941, Sayı:84-85-86, Cilt:7, s. 1186).

Bu duyuru metninde Türkiye’nin savaş şartlarından en az etkilendiği hatırlatılarak, vatandaşlar, sıkıntıya düşmeden yaşamak için dünya savaşı içinde olunduğunu akıldan çıkarmadan tasarrufla yaşamaya çağırılmaktadır. Bireysel olarak her vatandaşın her konuda tasarruf yapabileceği bunun hesap işi olduğu hatırlatılmıştır.

Yiyebileceğinden fazla ekmek almanın yine kuruyan ve atılan bir lokma ekmeğin savaş şartları sebebiyle her zamankinden daha büyük bir “haram” olduğuna dikkat çekilmiştir. Vatandaşların tüketim alışkanlıklarını değiştirmekle yapabilecekleri tasarruflar şöyle sıralanmıştır: “Lokantalarda küçük bir porsiyon istemek, Çaya üç şeker yerine iki şeker atmak. Fazla yağlı yemeklerden sakınmak. Boş yere ve lüzumundan fazla elektrik harcamamak, ayakkabı eskirse tamir ettirmek.” Vatandaşların “Bir dilim ekmekten ne çıkar, bir şekerin, bir kaşık yağın sözü mü olur, diye hovardalık etmemesi” istenen duyuruda, burada sıralanan konularda tasarruf imkanları her gün düşünülerek hayatta uygulanması halinde milyonluk ekonomik değerlerin kurtulacağı, toplum olarak da sıkıntıya girilmeyeceği belirtilmiştir. Duyurunun sonunda, “damlaya damlaya göl olur” ata sözü hatırlatılarak ufak tasarrufların bile çok önemli olduğunun akıldan çıkarılmaması gerektiği vurgulanmıştır. Bu duyuruda laikliğin katı bir şekilde uygulandığı bir zamanda israfın kötülüğünü anlatmak için dini bir kavram olan “haram” ifadesinin kullanılmış olması vatandaşların dini duygularına seslenen dikkate değer bir yaklaşım olmuştur.

6. Sonuç

Türkiye, II. Dünya Savaşının zor şartları altında uluslararası sahada savaşın dışında kalmak için büyük çaba harcamıştır. Yurt dışında diplomasi mücadelesi yürüten dönemin liderleri, yurt içinde de ekonomik ve sosyal sorunlarla uğraşmışlardır. Devlet olarak yasal bazı tedbirleri almanın yanı sıra çıkabilecek muhtemel bir savaşta milli birlik ve bütünlüğü sağlamak içinde çaba harcanmıştır. Bu konuda güçlüklerin üstesinden gelen Türkiye yürüttüğü denge politikasıyla savaşa girmeden II. Dünya Savaşını atlattır.

1929 Ekonomik Bunalımı sonrası kurulan İktisat ve Tasarruf Cemiyeti, 1936 yılında Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu adını almıştır. Kurum, II. Dünya Savaşı yıllarında basın-yayın organlarında yayınladığı duyurularla devletin vatandaşlardan beklentisini ortaya koymuştur. Bu çalışmada ele alınan ve *Ün* dergisinde yayınlanan duyurular üretimi arttırmaya, vatandaşı israftan kaçınmaya ve tasarrufa çağırın içeriklere sahiptir. *Ün* dergisinin 80 yıl önce yayınladığı duyurular güncelliğini ve geçerliliğini korumaktadır. Bilhassa tarımsal üretimin ve hayvancılığın artırılmasına yönelik çağırılar güncelliğini ve önemini günümüzde de korumaktadır.

Covid-19 salgını süreci ve sonrasında başlayan Rusya-Ukrayna savaşı sebebiyle enerji ve gıda başta olmak üzere birçok kalemde yaşanan tedarik sorununa sebep olmuştur. Bu durum fiyat artışları ve yüksek enflasyon olarak dünyayı etkilemektedir.

Türkiye’de de bu etkiler hissedilmektedir. Türkiye’nin jeopolitik konumu sebebiyle üslendiği arabuluculuk sonucu Rusya-Ukrayna ve Birleşmiş Milletlerin vardıkları anlaşma ile birlikte açılan gıda koridoru dünyada olumlu karşılanmıştır. Covid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna savaşı yer yüzündeki toplumlara, sahip oldukları maddi ve manevi güç unsurlarının kıymetini bilme gerçeğiyle yüzleştirmiştir. Bu sebeple *Ün* dergisinde yer alan toplumu, “üretim” ve “tasarrufa” teşvik eden medya içeriklerine her zaman her toplumda ihtiyaç olduğu söylenebilir. Salgın ve savaş göstermiştir ki üretim yetersizliği ve sahip olunan kaynakların israf edilmesi hem bireyler hem de devletler bakımından başa çıkılması zor sorun haline gelebilmektedir. Bu sebeple huzur ve güven içinde yaşamak isteyen toplumlar için her türlü üretimi artırma ve tasarruf bir tercih değil zorunluluktur. Covid-19 salgını ile Rusya-Ukrayna savaşı, toplumlara kaynakları israf etmeden verimli ve akılcı kullanma mecburiyetini öğretmiştir.

Kaynakça

- Adanır, H. (2002). *Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayıncılığı Bilgi Şöleni (2002, Bolu)*, Yerel Dergicilik /87-89, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Akşin, S. (2013). *Kısa Türkiye Tarihi (17. Baskı)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Aktar, A. (2010). *Varlık Vergisi ve ‘Türkleştirme’ Politikaları (10. Baskı)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arıkan, R. (2017). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri (Gözden Geçirilmiş 3. Baskı)*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Aybek, Ş. (2015). *Atatürk, CHP ve Eğitim*, Ankara: Son Çağ Yayınları.
- Candan, T., & Halhallı, O. E. (2022). Uluslararası Hukuk Açısından Tahıl Koridoru Anlaşması’nın Kısa Bir Analizi. *Ankara Barosu Dergisi*, 80(4), 363-404.
- Cewswell, J. W. (2021). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Çev.), Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Dellal, İ. (2022). Tahıl Koridoru Anlaşması'nın 3 önemli etkisi, (2023 2 Şubat) <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/tahil-koridoru-anlasmasin-3-onemli-etkisi/2753756>
- Duman, D. (1992). Milli İktisat ve Tasarruf Cemiyeti. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 127-143.
- Ertan, M. (2018). Toprak Mahsulleri Vergisinin Esasları ve Sonuçları: Toprak Mahsulleri Vergisi II. Aşar mıydı?. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(2), 239-256.
- Gökçe, O. (2019). *Klasik ve Nitel İçerik Analizi Felsefe, Yöntem Uygulama (1. Baskı)*, Ankara: Çizgi Kitabevi.
- İnönü, İ. (Ün, 1942 I. Teşrin-I. Kânun=Ekim-Aralık). Milli Şef Cumhuriyeti İsmet İnönü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisinin 6 inci Seçim Devresinin 4'üncü Toplanma Yılı Açış Nutku. *Ün*, Sayı:103-105, Cilt:9, s.1420-1429.

- Kaş, H. (2007). *Isparta Halkevi Çalışmaları ve Ün Dergisi*, Hacettepe Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ketenci, H. F. (2016). Mecmua'dan Dergiye Tarihi Süreç ve Tek Parti Dönemi'nde Dergi Yayıncılığı/181-195, 1923-1946: Tek Partili Dönemde Medya ve Siyaset 2, Editör Tolga Yazıcı, Plato Meslek Yüksek Okulu Yayınları No:2, Volga Yayıncılık, Kocaeli.
- Koçak, C. (2018). Siyasal Tarih 1923-1950. (Editör: Sinan Akşin). Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980 (ss.123-211), İzmir: Cem Yayınevi.
- Koloğlu, O. (2015). Osmanlı'dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi (1. Baskı), İstanbul: Pozitif Yayınları.
- Konyar, H. (1999). Ulus Gazetesi, CHP ve Kemalist İlkeler (1. Baskı), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lewis, B. (2018). Modern Türkiye'nin Doğuşu, Çev. Boğaç Babür Tuna, Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Lüleci, Y. (2015) Tek Parti Döneminde İktidar ve Sanat (1. Baskı), İstanbul: İskenderiye Kitap.
- Metinsoy, M. (2017). İkinci Dünya Savaşında Türkiye Gündelik Yaşamda Devlet ve Toplum (2. Baskı), İstanbul: Türkiye İş bankası Kültür Yayınları.
- Patton, M. Q. (2018). Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri. Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir (Çev.), Ankara: Pagem Akademi.
- Şakiroğlu, M. H. (1996). "Halkevi dergileri ve neşriyatı." *Kebikeç*, S, 3, s.131-142.
- Şener, M. (2016). Burjuva Uygarlığının Peşinde. (Editörler: Gökhan Atılgan, Cenk Saraçoğlu ve Ateş Uslu). Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat (s.201-345), İstanbul: Yordam Yayınları.
- Teke, C. (2021). II. Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin İaşe Tedbirleri: İhtikârla Mücadele. *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 8(1), 179-197.
- Türkiye Ekonomi Kurumu (2022 5 Ağustos) <http://www.tek.org.tr/Kurumsal/Tarihce>.
- Uluatam, Ö. Savaş Yıllarının İktisat Politikaları–Tedbirleri (2022 5 Ağustos) <https://www.ismetinonu.org.tr/savas-yillarinin-iktisat-politikalari-tedbirleri/>
- Ün, (1936 İkinci Kanun=Ocak-Şubat-Mart). "Isparta Halkevi "Ün" Mecmuasında Çıkabilecek Yazıların Umumî Efsafı". Ün. Sayı:22-23-24, Cilt:2, s.314-316.
- Ün, (1936 İkinci Kanun=Ocak-Şubat-Mart). Halkla Konuşma: Ün Üç Yaşına Girenken. Ün. Sayı:22-23-24, Cilt:2, s.313-314.
- Ün, (1938 Şubat). Halkevleri Dergileri. Ün. Sayı:47. Cilt:4, (Arka Kapak).
- Ün, (1939 1. ve 2. Teşrin=Ekim-Kasım). Halkevleri Dergileri. Ün. Sayı:67-68. Cilt:7, (Arka Kapak).
- Ün, (1940 Haziran). Halkevleri Dergileri. Ün. Sayı:75. Cilt:7, (Arka Kapak).
- Ün, (1940 İkinci Teşrin-1.Kanun=Kasım-Aralık). Kamu Spotu Niteliğinde 8 Adet Duyuru- Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu. Ün. Sayı:80-81, Cilt:7, s.1092-1118.
- Ün, (1941 Mart-Nisan-Mayıs). "Vecizeler" Kamu Spotu Niteliğinde 1 Adet Duyuru- Ulusal Ekonomi ve Artırma Kurumu. Ün. Sayı:84-85-86, Cilt:7, s.1186.
- Ün, (1942 Ekim-Aralık). Halkevleri Dergileri. Ün, Sayı:103-105, Cilt:9, s.1458.

- Ünal, K. (1940 Eylül-1.Teşrin=Ekim). Cumhuriyetin On Sekizinci Yılına Girerken. Ün, Sayı:78-79, Cilt:7, s.1071-1072.
- Ünal, K. (1935 Mart). “Isparta Halkevi İkinci Yılına Bitirirken”. Ün. Sayı:10-11-12, Cilt:1, s.150.
- Yin, R. K. (2017). Durum Çalışması Araştırması Uygulamaları. İlhan Günbayı (Çev.), Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık Danışmanlık.
- Zürcher, E. J. (2018). Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, Çev. Yasemin Saner, İstanbul: İletişim Yayınları.